

E-LOGOS/2000

ISSN 1121-0442

EXCELENTNÍ STUDENTSKÉ PRÁCE

Od pochybnosti k jistotě aneb komparace metod poznání.

Vědská metoda kontra metody západu.

Podstata a stín.

Šuma Rostislav

V úvodu mé eseje bych chtěl krátce pohovořit o metodách vědeckého poznání. V naší západní (Euroamerické) kultuře je masivně defilující vědeckomaterialistický přístup k poznání, týkající se jak metod tak konečného cíle poznání, který má i své filozofické zázemí v evropské filozofické tradici, převážně ateistickomaterialistické. Namátkou jmenujme některé filozofy, myslitele či vědce a jejich učení ovlivněné vědeckomaterialistickým přístupem: Marxův historický materialismus, Freudovu psychoanalýzu, Darwinovu evoluční teorii, francouzské mechanisty atd. Tento přístup založený na empirickém vzestupném poznávání je analytickoinduktivního charakteru. Z malých částí poznání, které jsou verifikovány na základě senzualistickoracionálním a stávají se tak autorizovanými, alespoň do doby než budou na základě stejných metod vyvráceny, se usuzuje na celek, na konečné poznání, které je díky metodě dosažení sebe sama jaksi mlhavé a ve své podstatě neurčité. To vede vždy pouze ke tvorbě hypotéz a každé tvrzení je a mělo by být pouze pravděpodobnostní. Dalo by se to

přirovnat k cestování autem, kdy řidič nezná cíl, ale s pevným přesvědčením tvrdí, že k němu dojde ikdyž neví, kde je cíl a kde se on sám nachází. Této metodě se ve védské tradici říká mentální spekulace. Nic nevím jistě, ale s velkou rozhodností publikuju své závěry, většinou přehlížejíce jejich pravděpodobnostní charakter, prohlašujíce je za část konečného poznání, či za toto poznání samé.

Poznání ve védské tradici je sestupného deduktivního nespekulativního charakteru. Ze znalosti celku usuzuji na části, které jsou součástí celku a jeho chodu. Celkem ve védské tradici je Bůh, jenž je formulován jakožto Absolutní pravda. Metodou poznání je dotazování se na Absolutní pravdu, která byla vyjevena před miliony let a tradovala se ústním podáním z učitele na žáka, což pokračuje až dodnes. Dnes, díky značné degradaci lidstva a nástupu nejpokleslejšího věku, není metoda pouhého ústního předávání udržitelná a šástry(zjevená písma) jsou již i ve formě písemné. Přesto je nemyslitelné, aby někdo dosáhl absolutního poznání pouhým samostudiem bez vedení duchovního mistra (guru). Podmínkou je absolutní důvěra ve zjevená písma a ve svého duchovního mistra a pokorné dotazování se na Absolutní pravdu, spojené se službou duchovnímu mistru.

Na západě je tomuto systému vytýkáno, že je zapotřebí jistého fanatismu a že tento systém je značně dogmatický. Vše je ovšem otázkou autority. Ve védské tradici jsou touto autoritou zjevená písma a jejich představitelé. Musíme si ovšem všimnout, že i na západě jsou přijímány autority, ač by to leckdy někdo rád popřel. První autoritou každého v životě jsou rodiče, kteří předávají dítěti poznání stupně, kterého sami dosáhli. Dalšího poznání se člověku dostává ve školách, kde postupně dochází ke kladení důrazu na vlastní rozumovou činnost a vliv autorit v poznání postupně ustupuje do pozadí. Ale není to pouze další přijímání autorit? Myslíme si, teď jsem něco vymyslel, na něco jsem přišel, ale to je pouhé další přijímání autorit. Autorit naší mysli v lepším případě naší inteligence. Celý koktejl je po celý život notně zahušťován přijímáním autorit masmédií. A máme tu další systém autorit. Celý problém spočívá v tom, že my bychom měli použít naši inteligenci na rozlišení kvality jednotlivých autorit, ale v případě, že inteligence je jednou z autorit, dochází za přispění falešného ega (vedle mysli a inteligence další jemnohmotný prvek, který tvoří naše tělo) k preferenci autority naší inteligence.

Jedním ze základních poznatků védské tradice je iluzorní povaha toho čemu jsme my přivykli říkat realita. Dá se hovořito tom, že zde existuje podstata a stín. Jelikož jsme všichni uvězněni v této iluzorní "realitě" je pro nás velmi těžké, či dokonce nemožné, rozpoznat tuto iluzorní povahu toho, čemu říkáme realita. Je to jako, když se pes pokouší chytit svůj vlastní ocas - neustále se točí dokola a nikdy nebude úspěšný. Zde je za potřebí pomoci zvenčí a touto pomocí se může stát seberealizovaná osoba, která realizovala své postavení a původ a která má dokonalé poznání o iluzornosti tohoto světa. Je až zarážející, jaká je zde podobnost s

Platónovým přirovnáním tohoto světa k jeskyni. V jeho jeskyni jsou také všichni přesvědčeni o naprosté reálnosti iluzí, které jsou jim předkládány a k tomu, aby poznali pravdu, potřebují také pomoc zvenčí. Zde ovšem podobnost nekončí. Osoby, které jsou osvobozeny ze řetězů, poznají, že svět, který až doteď znaly, je jen iluzorní. Mají možnost poznat co je pravý svět, ale zpočátku jsou oslepeny zářením slunce a nevidí prakticky nic, ale postupně světlu přivykají a po nějaké době mohou poznat co je skutečný svět, skutečné podoby věcí, které znají pouze jako stíny na stěně. Prakticky to samé se děje při vědeckém poznání.

Známý moderní britský filozof jménem Whitehead prohlásil, že celá západní filozofie jsou poznámky pod čarou k Platónovi. Platónův příklad a vlastně přemístění se od stínu k podstatě se vztahuje na to, jak se člověk přemísťuje od pochybnosti a nejistot k jistotám, k Absolutní pravdě. Ve velkých ústavech a školách to je také cílem společného snažení. Pokud je člověk studentem, navštěvuje přednášky, a očekává, že když bude přednášející profesory pozorně poslouchat, dospěje k nějakému pozitivnímu chápání, k větší jistotě. Existují však i skeptici. Ti říkají, že nic není jisté, nic není reálné, žádná pravda neexistuje.

Dnes je doba tzv. postmodernistického myšlení. Postmoderní filozofové říkají, že žádná realita neexistuje. Existuje jenom kopie. Jako když máme fotokopii nějakého původního textu nebo obrazu, ale originál přitom neexistuje. Je to dost absurdní představa, jako kdybychom viděli stín a jeho podstatu, to co jej vrhá, by neexistovala. Postmodernisté se přiklánějí k názoru, že moderní éra končí v 60. letech 20. století. Modernisté říkali, že existují reálné věci. Jako třeba stůl. A jelikož existuje, může dostat své jméno - stůl. Nemůžu říkat stůl židli. A správné použití slova závisí na objektu, který je pojmenován. Postmodernisté kritizují modernisty tvrzením, že modernisté vlastně zabili pojem Boha, ale neměli dost odvahy úplně se vzdát představy konečné reality. Konečnou realitou chtěli učinit hmotu. Stůl nebo židle - to je reálné.

Postmodernisté však argumentují, že v 60. letech všechna tato realita s rozvojem fyzikálních věd, jako je kvantová fyzika, zanikla. Kvantový fyzik říká, že je lepší popisovat hmotu jako ideu, jako představu, takže třeba stůl je jenom idea, představa. Můžu tomu říkat stůl, nebo tomu můžu říkat tramvaj, a vlastně na tom nesejde, protože to jsou jenom ideje. Pokud ale říkáme, že realita neexistuje, děláme to realitou. Jestliže říkáme, že neexistuje pravda, děláme to svojí pravdou. Jestliže říkáme, že neexistuje nic absolutního, žádná konečná pravda, na které se všechno zakládá, tak to je naše absolutno. Této skutečnosti, že se nemůžeme zbavit reality, nemůžeme se obejít bez pravdy nebo bez absolutna, myslitelé - jak na východě, tak na západě - už dávno porozuměli. Pořád se to vrací a pronásleduje nás to. Proto staří filozofové jako Sokrates nebo Platón učili, že cílem lidského života je dosáhnout

Absolutního. To je skutečný cíl poznání. A všechno, co se vydává za poznání, ale nespěje k tomuto cíli, je vlastně nevědomost.

Nyní je otázka, jakou metodou získávání poznání můžeme dosáhnout Absolutního. V moderním světě je mnoho lidí fascinováno vědou, kterou pokládají za konečné poznání. Chtěl bych krátce rozebrat, co tento fenomén dnešního světa - věda je, a začal bych výrokem prakticky nejslavnějšího vědce tohoto století - Alberta Einsteina. Albert Einstein řekl, že naše smysly předávají dojmy o tomto světě, které jsou velice komplikované. Je to příliš velké množství informací, než aby nás to nemátlo. Pořád se to mění. Ze všech smyslových informací, které se točí kolem nás, naše mysl něco vytáhne - sáhne do toho kaleidoskopu a něco vytáhne. Tomu Einstein říkal tělesný objekt. Třeba profesor v přednáškovém sále se dívá do auditoria a vidí např. 60 či 70 tváří, jak se na něho dívají. A proč vidí ty tváře? Protože je chce vidět. Jeho mysl je tak naladěna. Řekněme ale, že by tam poletovala moucha, přistála by na tabuli a pak by se dívala na studenty. Ta by ale neviděla 60 nebo 70 tváří. Její vědomí není tak naladěné, aby se dívala na tváře. Můžeme si představit vědomí mouchy - mouchy hledají jiné věci. Sladké nebo také páchnoucí. Mají jiný druh vědomí. Je ale to, co vidí moucha, méně skutečné, než to, co vidíme my? Jsem si jistý, že kdybychom na mozek mouchy dovedli připojit počítačovou obrazovku, tak bychom viděli úplně jiný svět, než jaký vidíme nyní. Je ale ten svět falešný a náš svět skutečný? Nebo můžeme zůstat u lidského druhu. Mohli bychom přivést člověka, který žije v amazonských deštných pralesech, v úplně jiné kultuře, než jakou máme my. Antropologové vědí, že pro tyto takzvané primitivní lidi (dalo by se ale říci, že jsou v některých směrech mnohem více pokročilejší než západní civilizace) je nejdůležitějším smyslem sluch. Zrak přichází na řadu až jako třetí v pořadí důležitosti. Zatímco v západní kultuře je tomuto smyslu přikládán největší význam. Když něco slyšíme nebo cítíme, dobře, možná, ale není to skutečné dokud to nevidíme. Ale pro lidi v jiné kultuře není věc skutečná, dokud ji neslyší. To je hodně jiný svět než náš. Kdybychom se nějak dostali do hlavy člověka, který žije v amazonském pralese, jsem si jistý, že bychom také viděli vesmír úplně jinak, než ho vidíme teď.

O tomto bodu mluvil Einstein, který řekl, že je věcí naší libovůle, kterou z věcí ve svém okolí si vybereme a učiníme objektem poznání. Profesor si může vybrat 60 nebo 70 tváří. Tuto scénu je možné vidět mnoha jinými způsoby. Einstein sám připustil, že toto je základ vědy. Říkal také, že neexistuje žádný způsob, jak tímto způsobem poznávání dokázat, že tyto objekty jsou reálné. Nejdříve musíme mít víru, abychom měli důvěru v to, co nám smysly říkají. A pak máme určitý mentální postoj, kterým vybíráme ze všech vjemů, co je důležité a co není. Každou chvíli náš intelekt, i když o tom nevíme, vybírá různé informace. Když se zahledíme do nějakého bodu, do nějakého rohu, uvidíme věci, které bychom neviděli, kdybychom se nesoustředili, např. se tam promítají a střídají různé barevné body. Pak se podoba zdi začne měnit a přetvarovávat se před našima očima. Můžeme z toho dostat strach a raději otočíme oči

zpátky a vrátíme se k realitě. Ale kde je vlastně vytvářená realita? Tam nebo tady? Einstein přiznal, že pomocí vědy se nedozvíme, co je reálné a co není.

Sešli jsme se ve své západní, americké, evropské kultuře a snažíme se ustanovit nějakou společnou základnu ohledně toho, co je skutečné a co není. To se ale časem mění. Realita evropské kultury před pěti sty lety byla jiná než dnes. Mnoho vědců přiznává, že cokoliv dnes věda považuje za zákon, tak za dvacet, padesát nebo sto let už za zákon, za skutečnost, považovat nebude. Měli bychom se zamyslet: je tady nějaký pokrok? Nebo kam jdeme, kam se ubíráme? Ve védské tradici poznání je nejdůležitější otázkou, kterou by si měl člověk klást, kéna, což v sanskrtu znamená proč. Ludwig Wittgenstein řekl, že západní vědecká snaha umožňuje odpovídat pouze na otázku co, co je v tomto světě. Proto Wittgenstein říká, že i kdyby všechny vědecké otázky byly zodpovězeny, zůstanou stejné životní problémy. I kdybychom nakonec bezpečně určili, co je nejvzdálenější planetou nebo hvězdou od Země, stále nebudeme vědět proč jsme tady a proč se rodíme, proč stárneme, proč trpíme a proč je tady tento vesmír. Wittgenstein proto došel k závěru, že skutečný smysl věcí leží mimo, nad tímto hmotným světem. Skutečná odpověď na otázku proč leží nad hmotou, protože na hmotu se můžeme pouze dívat a hmota sama sebe nevysvětlí. Vědci se snaží vytlouci nějaké vysvětlení z hmoty, rozbít hmotu na malé kousky a sledovat je pod mikroskopem. "Hmota řekni nám své tajemství!" Pak ty kousky rozbijí na ještě menší kousky. A kousky jsou stále menší a menší a menší. Odpověď proč ale nepřichází. A vědci nejsou k té odpovědi o nic blíží, než kdy byli. podle védské metody poznání se odpověď na otázku proč nenachází v objektech smyslového vnímání. A jak jsem říkal, Albert Einstein mluvil o tom, že to je to jediné, z čeho věda může nějak vycházet.

A stejně tak není možné nalézt odpověď proč v lidské mysli. Věda se nazývá empirizmus, to znamená studium smyslových předmětů. Nad empirizmem je další oblast filozofie, racionalismus, což je studium idejí, představ. Např. čísla, to jsou ideje. Slavný racionalistický filozof Descartes si myslel, že konečnou pravdou, věcí, kterou si můžeme být jistí, je cogito ergo sum - Myslím, tedy jsem. Ale on si myslel, že mysl je vlastní já, nebo jinými slovy, že mysl je duše(což je v rozporu s védskou tradicí, kde duše je považována za osobu). A proto jelikož myslím, tak existuji. S tím je ale jeden problém - ne vždy totiž přemýšlíme. Někdy spíme. Co potom? Protože může existovat epocha spánku, kdy se v mysli neděje nic, žádné sny, tak může někdo říkat: jelikož nemyslí, tak neexistuje. Existuje spousta filozofických argumentů. Nebo si můžeme myslet: Čísla ta jsou jistá. Jedna a jedna jsou dvě. Kdo proti tomu může něco namítat? Ale vezměme kapku. A přidejme k ní druhou kapku. Co vznikne? Dvě kapky? Ne, je to pořád jedna. Takže i tato oblast mysli, matematika není jistá. Ale lidskou přirozeností je chtít jistotu. Jistota nás pořád pronásleduje. Je velice ironické, že máme velké vzdělávací instituce, které učí empirizmus, smyslové poznání, a racionalismus, mentální spekulaci, a toto poznání je představováno jako fakta, skutečnost. Studenti se musí tato fakta učit a skládat z nich zkoušky. Ale to nejsou

skutečná fakta. Více než polovina toho, co se dnes učí ve školách jako fakta nebudou už fakta v roce 2008. To je potvrzeno vědci a filozofy (viz Thomas Kuhn), kteří říkají, že poznání, věda, se pořád mění. Existují paradigmaty nebo vzory poznání, které se po několika generacích mění. Takže všechno, co bylo poznání, co se učilo, před sty, dvěma sty lety, je k ničemu, může se to zahodit. Ale přesto jsme tady ve škole, protože chceme jisté poznání. Co kdybychom měli profesora, který by psal něco na tabuli a říkal: "No, nejsem si jistý, jestli to tak je, ale možná je to pravda." Nebo: "Teď vás naučím něco, co je pravda teď a co bude pravda ještě deset minut." Co bychom si o něm pomysleli? "To je hodně divná přednáška." Ale takto to vlastně je. A přesto je lidskou přirozeností chtít poznání, jisté poznání, pravdu, která se nemění. Tuto potřebu nemůžeme jen tak schovat pod koberec.

Védské poznání je metodou, kterou můžeme k tomu jistému poznání dojít. Zakládá se na tom, čemu se říká šabda neboli zvuk. V moderní vědě, v kvantové fyzice, nazývají konečnou podobu hmotné reality vlnovou podobou a konečný stav věcí popisují v pojmech vibrací. To je velice obecné tvrzení. Chci na něm demonstrovat podobnost s védským poznáním. Védské podání je takové, že žijeme, existujeme ve vibraci, která se nazývá šabda. Vědomí nebo duše se vznáší na vlnách duchovního zvuku. S interakcí vědomí s touto vlnou přicházejí všechny naše zážitky. Zažíváme zvuk, zrakové vjemy, vůni, chuť a dotek. Dokonce i naše myšlenky a koncepce, pojetí. To všechno pochází z interakce vědomí se zvukem, šabdou. Vědy říkají, že naším posláním v tomto životě je pochopit, co je poselstvím tohoto zvuku. Náš problém je, že něco zažíváme a přitom nevíme dost dobře, co to je a proč. Ale odpověď na otázku proč se dá nalézt v tomto zvuku. Musíme se však na tento zvuk správně naladit. Každou chvíli nás obklopují různé vlny - rádiové, televizní a další. Tyto vlny přinášejí informace. Ale my k nim nemáme přístup. Když máme televizor, tak máme přístup k některým frekvencím tohoto vlnění. To je jen příklad, ale dává nám představu, jak může mít vědomí přístup k neviditelným zdrojům informací. Vědy učí takovou metodu, která není mechanická. Není to jako postavit televizor, ale je to metoda, která se nazývá mantra-jóga. Mantra je zvuk, složený z určitých slabik, který má určitou sílu, potenci vést naše vědomí do oblasti šabdy, do oblasti věčné zvukové vibrace. A jakmile vědomí vstoupí do této oblasti, očistí se a člověk začne vidět realitu, která je nad tím, co vnímáme svými smysly a o čem můžeme myslet ve své mysli. Toto vnímání má svůj efekt: ananda-činmaja-rasa. Ananda znamená blaženost, činmaja znamená vědomí a rasa znamená vztah. Takže člověk vstupuje do vztahu se svrchovaným vědomím blaženosti. Když mluvíme o zvuku, zvuk má svůj zdroj. Zdrojem toho zvuku je svrchované vědomí, svrchovaná vědomá bytost. Existuje mnoho manter, které určují totožnost oné bytosti. Závěrem Véd je, že nejlepší z nich je tzv. Kršna mantra. Je pokládána za mahámantru (velká mantra), protože je nejmocnější. Mantra Kršna znamená všepřitažlivý, přitažlivý pro všechny. Takže svrchovaná vědomá bytost je přitažlivá pro všechny. Každý Ho hledá. Protože

hledáme jisté poznání. Také hledáme jisté štěstí. Každý chce štěstí, které v příštím okamžiku nezmizí. Každý chce mít osobní vztah s druhými, na kterém může záviset, který je pravý. Nemusíme však ani říkat, že v tomto světě informací založených na mysli a smyslech takové štěstí nenajdeme. Protože tady je vše neustále proměňující se. A my hledáme to, co se nemění. Nemyslím tím to, co není variabilní, ale co je stálé. To je, nebo by mělo být vlastně zájmem a účelem vzdělání - poznání. Dospět k nějaké formální pravdě, která se nemění. K čemu by jinak bylo chodit do školy. Takže my to hledáme a védské poznání nám dává metodu, jak to můžeme zažít.

Závěrem bych chtěl učinit poznámku o zkušenosti. Védské učení má nepochybně svůj náboženský podtext. Ale to co prezentuje nemusí nutně záležet na víře. Není nutné, abychom v cokoli věřili. Je zde řečeno, že existuje metoda nebo proces, pomocí kterého může člověk cosi zažít. Je na každém z nás, zda tento proces vyzkoušíme. Ostatně pouze toto je vědecká metoda. Teprve až něco vyzkouším, můžu posoudit a tvrdit jaké to je. Ve Védách je potvrzeno, že nabízí to, co hledáme - skutečné poznání. Toto není tvrzení z komerční reklamy. Je to tvrzení potvrzené životem mnoha světců, řídících se závěry Véd. Jelikož je tím, co hledáme, bylo by jediné logické, abychom védský proces poznání jediné vyzkoušeli.

Použitá literatura: A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupada - Bhagavadgíta, taková jaká je.

Šríla Suhotra Swami - Substance and shadow + autorovy přednášky ke knize

Karel Pstružina - Propedeutika filozofická

Další doporučená literatura: A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupada - Šrímad Bhagavatam

- Nauka o seberealizaci

- Vědecké poznání duše

Tyto knihy je možno zakoupit na těchto místech: Vegetariánský klub Govinda - v Soukenické ulici

- v ulici Na hrázi

Centrum pro védská studia v Jílové ulici na Zličíně

V případě potřeby nebo dotazů kontaktujte přímo autora této eseje na adrese: xsumr02@st.vse.cz